

wytworzyła się wokół Bunina. Postać autora *Ciemnych alei* jest tu przedstawiona nie tylko w pozytywnym świetle. Uważnie śledząc relacje pozostawione przez najbliższych towarzyszy i znajomych pisarza, Michajłow konstruuje portret emocjonalny człowieka drobiazgowego, chorobliwie dumnego, perfekcjonistę, estetę, nieskończenie wiele razy poprawiającego swe utwory i nigdy do końca nie zadowolonego ze swych dzieł, bezlitosnego obserwatora, wychwytyjącego wszelkie przywary otoczenia, człowieka zaborczego, a jednocześnie pełnego kompleksów. Michajłow wytyka nieraz wielkiemu pisarzowi pazerstwo, przecenianie własnej wartości i brak delikatności w stosunku do najbliższych. Niejednokrotnie charakterystyka złożonego charakteru Bunina przesłania wyjątkowe walory jego dzieł. W zamyśle badacza utwory dopełniają prezentację Bunina-człowieka. Jest to zgodne z konwencją całej książki, której głównym tematem jest właśnie życie twórcy, odwzorowane i utrwalone w dziełach. Autor prezentowanej pozycji nie stroni także od swego rodzaju spekulacji, brzmiących dość sensacyjnie. Sugeruje np., że motywem pierwszego małżeństwa noblisty z A. Cakni była perspektywa posiadania własnego wydawnictwa, natomiast druga żona pisarza, Wiera Muromcewa, nie zaznała od niego miłości. Podobne oceny niewątpliwie podnoszą atrakcyjność pozycji Michajłowa w odbiorze szerokiego grona czytelników. Wydaje się, że dla profesjonalistów ciekawsze będą szczegóły dotyczące związków Bunina ze współczesnymi mu pisarzami oraz wnikliwa charakterystyka środowiska literackiego na poszczególnych etapach drogi twórczej pisarza. Na uwagę zasługują te fragmenty książki, w których znany badacz literatury skoncentrował się na stosunkach Bunina z A. Błokiem, A. Tołstojem, A. Kuprinem, M. Gorkim, M. Ałdanowem czy W. Nabokovem. Zwracając się ku szerokim rzeszom czytelników i odchodząc od rygorystycznego dyskursu naukowego, Michajłow potrafi zachować naukową wartość swego opisu. „*Лишь слову жизнь дана...*” zajmuje bez wątpienia ważne miejsce wśród książek poświęconych życiu rosyjskiego pisarza-emigranta i jest pozycją godną polecenia.

Monika Żydek

XIII MIĘDZYNARODOWY KONGRES SŁAWISTÓW W LUBLANIE 15-21 sierpnia 2003 roku

Kongresy sławistyczne mają stosunkowo długą historię, ich organizowanie rozpoczyna się bowiem od lat dwudziestych XX wieku. Pierwszy kongres został przeprowadzony w Pradze w 1929 r.¹, a w Krakowie w 1998 r. odbył się kongres przedostatni².

¹ Kongresy sławistyczne tradycyjnie odbywają się z reguły co pięć lat w którymś z krajów słowiańskich. Ponad dwudziestoletnia przerwa w organizacji kongresów nastąpiła jedynie w okresie II wojny światowej i pierwszego dziesięciolecia po jej zakończeniu. Miejsca obrad dotychczasowych międzynarodowych kongresów sławistycznych to: I – Praga (1929), II – Warszawa (1934), III

Tegoroczny Międzynarodowy Kongres Sławistów miał miejsce w Lublanie w dniach 15-21 sierpnia. Przebiegał w sytuacji szczególnej, w nowym już tysiącleciu, w obliczu czekających Europę, a zatem i świat słowiański, procesów integracyjnych, ogólnie mówiąc: odbywał się w nowej sytuacji cywilizacyjnej, jaka niewątpliwie warunkuje rozwój nauki i określa przedmiot i metody jej badania w globalizującej się rzeczywistości. Miejscem międzynarodowego spotkania sławistów była tym razem piękna Lublana, stolica Słowenii, niewielkiego kraju, dziś niepodległego, a niegdyś republiki związkowej Jugosławii, najlepiej rozwiniętej gospodarczo i najbogatszej, zawsze kulturalnie i ekonomicznie związanej z Europą Zachodnią z racji swego sąsiedztwa i historycznych losów. Klimat tych więzi i oddziaływań był zresztą odczuwalny w organizacji tej wielkiej imprezy naukowej, odzwierciedlał się w gmachach, w jakich przebiegały obrady i imprezy towarzyszące, zwłaszcza w głównym ośrodku posiedzeń konferencyjnych – w centrum kulturalno-kongresowym „Cankarjev Dom”; podobnie owe prozachodnie inklinacje i związki wyczuwalne były w mentalności i temperamencie samych Słowenów.

W XIII Międzynarodowym Kongresie Sławistów wzięło udział kilkuset uczestników, uczonych-sławistów: językoznawców, historyków i teoretyków literatury, folklorystów, etnologów, kulturologów z różnych krajów. Według programu w spotkaniu zadeklarowało udział około 840 prelegentów, z nieoficjalnych danych natomiast wiadomo, że przyjechało podobno ponad 600 uczestników. Reprezentacja ośrodków sławistycznych biorących udział w kongresie była imponująca, do Lublany przybyły bowiem delegacje z 35 krajów, wytypowane przez komitety słowianoznawcze w poszczególnych państwach. Znaleźli się zatem w Słowenii i zapoznawali zgromadzonych z dorobkiem sławistyki uczeni ze wszystkich krajów słowiańskich, w tym Polski, Rosji, Bułgarii, Bośni i Hercegowiny, Macedonii, Serbii i Czarnogóry, Chorwacji, Czech i Słowacji, Ukrainy i Białorusi. Bogato reprezentowane przez swe delegacje były również takie kraje jak Japonia, Kanada, USA i państwa Europy Zachodniej; poza tym przyjechali na kongres badacze z Izraela, Australii, Nowej Zelandii, przedstawiciele krajów niesłowiańskich: Rumunii, Węgier, reprezentacje krajów nadbałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii. W składzie delegacji polskiej, należącej do – obok Rosjan, Ukraińców, Białorusinów, Amerykanów – najliczniejszych grup, znalazło się 61 przedstawicieli (z zaplanowanymi wystąpieniami): 33 językoznawców i 27 literaturoznawców, w tym polonistów i wszystkich innych sławistów. Kilkanaście osób z tej grupy było niestety nieobecnych na zjeździe. Językami obrad były wszystkie języki słowiańskie – a więc brzmiało podczas posiedzeń kilkanaście języków – oraz angielski, niemiecki i francuski. Taka wielojęzyczność jest tradycją organizowanych dotąd kongresów, co w efekcie daje niekiedy wrażenie „wieży Babel”. Zjazdowi sławistów towarzyszyła wystawa publikacji

– Belgrad (1939, został przygotowany, ale potem odwołany), IV – Moskwa (1958), V – Sofia (1963), VI – Praga (1968), VII – Warszawa (1973), VIII – Zagrzeb (1979), IX – Kijów (1983), X – Sofia (1989), XI – Bratysława (1993), XII – Kraków (1998), XIII – Lublana (2003). Organizowaniem zjazdów zajmują się komitety sławistyczne danego kraju.

² Zob. *XII Międzynarodowy Kongres Sławistów. Kraków, 27 sierpnia – 2 września 1998. Program*, Kraków 1998.

slawistycznych, zapoznających z dokonaniem slawistyki na świecie, a obejmujących prace poszczególnych ośrodków sławianoznawczych z lat 1999-2003.

Materiały konferencyjne przygotowane zostały już dużo wcześniej, każda delegacja bowiem zobowiązana była do uprzedniej publikacji wystąpień kongresowych w księdze referatów danego kraju³. Organizatorzy zaś ze swej strony wydali i rozdali uczestnikom kongresu książki zawierające streszczenia wszystkich odczytów. Materiały te pozwalają więc prześledzić, przynajmniej w jakimś przybliżonym stopniu, zawartość merytoryczną zjazdu i dokonać próby wstępnego bilansu.

Tematyka kongresu podzielona została na kilka głównych działów tematycznych⁴: 1) językoznawstwo, 2) literatura, kulturologia i folklorystyka, 3) historia slawistyki. W obrębie każdego działu-sekcji dokonano podziału na bardziej szczegółowe aspekty tematyczne. I tak w pierwszej, językoznawczej grupie wyodrębniono następujące aspekty rozważań: 1) lingwogenetyczne i etnogenetyczne, historyczno-filologiczne; 2) arealne, zajmujące się m.in. badaniem języków słowiańskich i ich dialektów; 3) strukturalne i typologiczno-porównawcze; 4) socjolingwistyczne i pragmatyczne; 5) teoria i metodologia badania języków słowiańskich. W grupie drugiej, czyli literaturoznawczo-kulturologicznej, skoncentrowano uwagę najpierw na tematach specjalnych, poświęconych wieszczom słowiańskim: Adamowi Mickiewiczowi, Aleksandrowi Puszkiniowi i Francowi Prešerenowi w kontekście europejskim i słowiańskim. Ponadto zajmowano się w tym kręgu tematycznym następującymi aspektami: 1) teoria literaturoznawstwa, literatura porównawcza; 2) historyczno-literackie aspekty literatur słowiańskich, typologia, literackość, tradycja; 3) kulturologia, a tu m.in. problem globalizacji, świadomość kulturowa i wielokulturowość w świecie słowiańskim; 4) folklorystyka w ujęciu przeszłości, tradycji i współczesności. Trzeci dział tematyczny posiedzeń skupiał się na problematyce związanej z Josefem Dobrovským (1753-1829), czeskim filologiem slawistą i jego działalnością w kontekście oświecenia europejskiego i nauk społecznych oraz w kręgu filozofii.

Oprócz tych podstawowych zagadnień w zakres obrad wchodziły dodatkowe bloki tematyczne, składające się z 20 bardzo już szczegółowych problemów zarówno z kręgu języków słowiańskich, jak i literatur czy kultury świata słowiańskiego, poza tym wypełniały je dyskusje grup roboczych (np. Gender-Bloch, wydania krytyczne najstarszych słowiańskich tekstów biblijnych, składnia porównawcza języków słowiańskich 2. połowy XX wieku). Częścią kongresu były ponadto obrady toczone w ramach okrągłego stołu z takimi tematami przewodnimi, jak: 1. Slawistyka literaturoznawcza w okresie globalizacji; 2. Języki słowiańskie w perspektywie ekolingwistycznej, kontakty i polityka językowa; 3. Slawistyka uniwersytecka w krajach słowiańskich i niesłowiańskich.

³ Zob. *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 10: *Literaturoznawstwo. Kulturologia. Folklorystyka. Prace na XIII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Lublanie 2003*, Warszawa 2003. Zawiera referaty literacko-kulturologicznej części polskiej grupy uczestników kongresu.

⁴ Zob. *13. Mednarodni Slavistični Kongres, Ljubljana 15.-21. avgust 2003. Program*, Ljubljana 2003.

Tematyczne posiedzenia komisji także wzbogacały program kongresu, zajmując się następującymi uszczegółowionymi zagadnieniami: 1. Średniowieczne teksty słowiańskie a standardy elektroniczne oraz technologie; 2. Leksykografia; 3. Słoweńska frazeologia i intertekst.

Kongresowe obrady przebiegały zatem w 11 podstawowych sekcjach, złożonych z kilkunastu sesji, nie licząc zebrań odbywanych w blokach tematycznych i przy okrągłym stole. W założeniach programowych kongresu znalazły się więc – ujmując sprawę ogólnie i całościowo – wszystkie niemalże aspekty współczesnego słowianoznawstwa, także i te, jakie wiążą się z aktualnymi przemianami i procesami cywilizacyjnymi współczesnego świata. Realizacja zaś tak ambitnie pomyślanego, wieloaspektowego i zróżnicowanego merytorycznie programu zawsze zależy od jakości podejmowanych tematów i referatów szczegółowych, wypełniających ramy ogólne właściwą treścią. Dorobek kongresu w takiej perspektywie ocenić byłoby niezwykle trudno, całościowe bowiem podsumowanie gigantycznego zjazdu, wyników badań cząstkowych z punktu widzenia jednej osoby staje się zadaniem wręcz karkołomnym. Takie zadanie z trudem się podejmuje. Zawsze wszak można postrzegać jedynie fragmentarycznie i na tej podstawie części obrazu próbować formułować konkluzje cząstkowe. Dobrze jednak, jeśli oddają one jakąś przybliżoną istotę całości.

Obrady plenarne kongresu wypełniły trzy wystąpienia: Franca B e r n i k a (Słowenia) nt. *Kulturna identiteta v obdobju globalizacije. Nevarnosti in perspektive*, Gerharda N e w e k l o w s k y'ego (Austria) nt. *Традиция и перемены в современных южнославянских языках* oraz Giovanni B e r c o f f (Włochy) nt. *Ruś, Ukraina, Ruthenia, Wielkie Księstwo Litewskie, Rzeczypospolita, Moskwa, Rosja, Europa-Środkowo-Wschodnia: o wielowarstwowości i polifunkcjonalizmie kulturowym*. W tym ostatnim referacie, rozważającym problematykę ruskiej literatury średniowiecznej i zajmującym się kwestią interkulturowości i interkontynentalności, centrum i peryferii, literatury narodowej i ponadnarodowej na przykładzie zwłaszcza literatury ukraińskiej, przynależnej do rzeczywistości cerkiewno-słowiańskiej, zawarto postulat o potrzebie dekonstrukcji i reinterpretacji ruskiej literatury wieków średnich.

Wyznając pogląd, że jesteśmy w stanie postrzegać tylko część rzeczywistości, chciałabym teraz zwrócić uwagę na zestaw tematów poświęconych literaturze rosyjskiej, zastrzegając sobie prawo do fragmentaryczności i niepełności tak przedstawionego wycinka kongresowych debat nad literaturą i kulturą rosyjską, a przy tym jednocześnie akcentując subiektywność spojrzenia⁵. W kilku wymienionych wyżej sekcjach spośród rosyjskiej problematyki literackiej znalazły się tematy skoncentrowane na różnorodnych zjawiskach literackich. *Notabene* przydział do określonej sekcji tematycznej na pierwszy rzut oka pozostawał tajemnicą dla słuchaczy, jak i samego referenta, chociaż z pewnością organizatorzy stosowali tutaj konkretny klucz w ustalaniu porządku obrad i zawartości

⁵ Zob. *13 Mednarodni Slavistični Kongres. Ljubljana 15-21 avgust 2003. Zbornik Povzetkov, 2. del. Književnost. Kulturologija. Folkloristika. Zgodovina slavistike. Tematski bloki*, Ljubljana 2003. Zob. także *Zbornik povzetkov. 1. del. Jezikoslovje*, Ljubljana 2003.

programowej, jakkolwiek dość trudny do rozszyfrowania (być może było to także konsekwencją tego, że sami prelegenci deklarowali swą przynależność tematyczną). *Rossica* reprezentowane były zarówno przez literaturę dawną, jak i nowożytną, także i tę najbardziej współczesną. Sporą część rozważań wypełniała problematyka zajmująca się badaniem folkloru rosyjskiego i słowiańskiego, kulturą staroruską, a więc ta dziedzina badań, jaka w nauce rosyjskiej uzyskała i zajmuje należyłą pozycję, jest bardzo dobrze rozwinięta i przynosi imponujące rezultaty badawcze. Toteż te kwestie naukowe znajdowały się w przeważającej mierze pośród tekstów delegacji rosyjskiej, przede wszystkim reprezentowanej przez uczonych z Moskwy.

Na folklorystyczną grupę tematyczną składały się m.in. teksty czołowych rosyjskich folklorystów poświęcone teoretycznym aspektom folkloru, m.in. aktom twórczym (W. A n i k i n), konstantom etnopoetyckim (W. G a c a k), historycznej problematyce twórczości ludowej, historycznych związków między Słowianami bałtyckimi i nowogrodzkimi (S. A z b i e l e w), wierzeniom demonologicznym (L. W i n o g r a d o w a), legendom etiologicznym i „Biblii folklorystycznej” (O. B i e ł o w a). Staroruską problematykę podejmowały teksty i wystąpienia na temat ikonografii słowiańskiej, hymnografii, tekstologii, chronografii, szesnastowiecznych druków cyrylickich, hagiografii, najstarszych tekstów Biblii (E. W o d o ł a z k i n, E. R o m o d a n o w s k a, L. S a z o n o w a, O. K r a s z e n n i k o w a, W. B a c h t i n a, T. R u d i).

Rosyjska literatura nowożytna – jak uważam – była przez uczestników innych delegacji niż rosyjska podejmowana dużo częściej. W związku z tematami specjalnymi poświęconymi A. Puszkiniowi, A. Mickiewiczowi i F. Prešerenowi zagadnienia tych twórców dotyczące były dość szeroko prezentowane w kilku sekcjach, także w ujęciu komparatystycznym, recepcyjnym, można by rzec w różnych konfiguracjach. Pojawiały się ponadto wystąpienia kongresowe rozważające „wieczne tematy” badane w literaturze, a związane z nazwiskami koryfeusza literatury rosyjskiej, F. Dostojewskim, M. Gogolem, L. Tołstojem, A. Czechowem, przedstawione przez specjalistów m.in. z USA, Izraela. Uwagę badaczy przyciągali także twórcy kultury i literatury Srebrnego Wieku, problematyki modernizmu rosyjskiego (W. Sołowiow, K. Balmont, K. Briusow, O. Mandelsztam, F. Sołogub, W. Iwanow, M. Bierdiajew), przybliżeni przez uczonych z Belgii, USA, Polski. Wynika z tego jasno, że zagadnienia epoki Srebrnego Wieku i renesansu filozoficzno-religijnego, ekspresjonizmu w Rosji, rosyjskiej dramaturgii ciągle interesują badaczy i są eksplorowane nader chętnie. Na kongresie zaistniały również (w znacznej części za sprawą polskich prelegentów, zajmujących się tematyką z zakresu emigrantologii) zagadnienia dotyczące rosyjskiej literatury emigracyjnej, w tym kwestie ogólne, m.in. skupione na całościowym charakterze literatury rosyjskiej, łączącym dwa jej obiegi: rodzimy i emigracyjny, jak też sprawy poruszające twórczość poszczególnych emigrantów, W. Nabokowa, B. Zajcewa, D. Mierieżkowskiego⁶. Nie zabrakło oczywiście i próby przybliżenia

⁶ Zob. teksty polskich rusycystów w księdze referatów pt. *Z polskich studiów slawistycznych. Literaturoznawstwo. Kulturologia. Slawistyka*: Jan O r ł o w s k i, *Puszkini i Mickiewicz. U źródeł*

zjawisk literatury współczesnej, a wśród nich takich twórców, jak J. Brodski, A. Terc, W. Wojnowicz, L. Pietruszewska, O. Muchina, M. Ugarow. Ciekawy może wydać się fakt, że w rusycystyce światowej dużo uwagi poświęca się współczesnej prozie kryminalnej i nobilituje w badaniach postponowany do pewnego czasu gatunek powieści kryminalnej. Zajmowano się więc w jednym z bloków tematycznych literaturą masową w aspekcie kulturologicznym, twórczością prozaików uprawiających gatunek kryminału, m.in. Aleksandry Marininej, niezwykle popularnej obecnie pisarki, Eugenii Mironow i innych twórców. Skupiono uwagę, głównie w referatach polskich rusycystów, na problemach i tendencjach kultury postmodernistycznej, nowej prozy, prozy filologicznej, na sprawach dotyczących współczesnej historiografii rosyjskiej.

Wielość tematów, wielostronność zagadnień badawczych, penetrujących tematykę z różnych okresów literackich, stosowanie wielorakich ujęć, bądź to ujęcia syntetyzującego, bądź podejścia analitycznego, badającego materiał szerszy lub węższy skoncentrowany na jednym dziele czy motywie świadczy o różnorodności warsztatowej rusycystyki współczesnej. Zróżnicowane były także, co oczywiście nie dziwi, przedstawione na kongresie metody badawcze – poczynając od tradycyjnej filologiczno-historycznej do metodologii bardziej uwspółcześnionych, interdyscyplinarnych, łączących literaturę z filozofią, teologią, mitotwórstwem itd. Staje się to wyznacznikiem aktualnych badań rusycystycznych, zmierzających w stronę podejścia kompilującego materiał źródłowy różnych dziedzin, wykorzystywany do badania dzieła czy zjawiska literackiego. Nowe kręgi tematyczne, jakie pojawiają się w rusycystyce, np. krytyka feministyczna i problematyka Gender, emigrantologia, namysł nad rosyjską postmoderną, pozwalają oceniać badania rusycystyczne jako żywe i nowoczesne. Przyznać trzeba nieskromnie, że poziom polskiej rusycystyki nie ustępuje (być może niejednokrotnie nawet przewyższa) poziom dokonań rusycystycznych w innych krajach.

Spotkanie, jakim był kolejny XIII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Lublanie, daje z pewnością możliwość prezentacji warsztatu naukowego przez poszczególnych uczonych, daje ogłód podejmowanych tematów przez różne ośrodki sławistyczne na świecie, jest okazją do pokazania metodologii, preferencji badawczych, staje się forum do

mitu Krymu w poezji rosyjskiej; Izabela Kowalska-Pasz, *Współczesna rosyjska proza filologiczna*; Maria Cymborska-Leboda, *Две любви или к генеалогии Эроса в творчестве Вячеслава Иванова (контекстуальные аспекты исследования)*; Wanda Laszczak, *Człowiek i historia w eschatologicznej perspektywie Mikołaja Bierdiajewa na tle współczesnych teorii wychowania do interkulturowości*; Andrzej Dudek, *Концепция гуманизма в литературе и мысли русского модернизма*; Lucjan Suchanek, *Эмиграция как травма*; Joanna Mianowska, *Русское религиозное сознание в изгнании на материале тетралогии Б. К. Зайцева „Путешествие Глеба”*; Anna Woźniak, *В тени русской религиозно-философской мысли. Гоголь и Розанов в восприятии Абрама Терца (Андрея Синявского)*; Hanna Kowalska-Stus, *Współczesna historiografia rosyjska o dziejach Rosji*; Anna Gildner, *Человек и мир в русском постмодернизме*. Zob. również *Program*, a tu: Grzegorz Przebinda, *В. Соловьев о Польше и Украине*.

czynienia porównań z innymi badaczami i odniesień do innych punktów widzenia. Wielki kongres stwarza poza tym szansę wymiany poglądów, dyskusji i nawiązania kontaktów naukowych. Należy sobie oczywiście zdawać sprawę z tego, że każdy kongres jest w jakimś stopniu jedynie wycinkową prezentacją oblicza sławistyki rozwijającej się w danym kraju, a przy tym stanowi zdecydowanie niepełny jej obraz. Spostrzeżenie to dotyczy również zakończonego kongresu w Lublanie. Nasuwa się ponadto pytanie natury ogólnej: czy istnieje coś takiego jak wspólnota słowiańska, jakaś kategoria „sławizmu”, jakaś „idea słowiańska”, czy też jakakolwiek w ogóle pochwytana tendencja jednocząca współcześnie świat słowiański (po części wywodzący się z dziedzictwa bizantyńsko-prawosławnego, po części – z rzymskokatolickiego), przypominająca tę mglistą wizję słowiańskości, jaka towarzyszyła pierwszemu praskiemu kongresowi, wizję narzucaną w ciągu XIX i XX wieku głównie przez historiozofów i działaczy rosyjskich? Nie chodzi tu, rzecz jasna, o zgubny panslawizm rosyjski, działający przeciw suwerenności narodów słowiańskich. Odpowiedź musi być chyba z gruntu negatywna, potwierdzająca się w analizie, nawet powierzchownej, rozwoju narodów słowiańskich, ich skomplikowanej historii i bogatej kultury, szczególnie obecnie zanurzającej się w zawiłych sprawach zmienionego i zmierzającego ku globalizacji świata. Sądzę więc, że rozpatrywanie jakiegokolwiek kategorii słowianizmu dotyczy w przeważającej mierze wyłącznie badań nad szeroko rozumianą, wielozakresową problematyką Słowian, czyli że problematyka badawcza jest, być może (oprócz pokrewieństw językowych), jedynym czynnikiem jednoczącym. Idee i hasła wspólnoty słowiańskiej, o jakiej lubią niekiedy mówić Rosjanie, są natomiast dziewiętnastowiecznym przeżytkiem.

Z pewnością przeprowadzony w tym roku kongres sławistyczny poświadczył powyższe intuicje. Bezsprzecznie to, co zabrzmiało i zaistniało w postaci zapisanej na XIII Międzynarodowym Kongresie Sławistów w Lublanie, przyczynia się do pokazania niezwykle ważnych stron badań nad językiem, literaturą, kulturą, a poprzez nie jednoczesnego prezentowania badań nad historią, filozofią, religią Słowian w ujęciu sławistyki na świecie. Wyrazić można nadzieję, że następny kongres sławistyczny, który odbędzie się za pięć lat w Skopje, stolicy Macedonii, podejmie równie istotne i aktualne problemy badawcze.

Anna Woźniak